

DALYKINĖS FILOSOFIJOS: FILOSOFAVIMO IMITACIJA?

Jei įvairios dalykinės filosofijos – „kino filosofija, biologijos filosofija, sporto filosofija, karo filosofija, informacijos filosofija, religijos filosofija ir kt.“ kuriasi „filosofijai, apmąstymų objektu pasirenkant santykinai siauriau apibrėžtą (dalykinę) sritį“, tai kyla klausimas, kas lemia jų filosofiskumą? Ko reikia konkrečiai dalykinei filosofijai atsirasti: filosofijos išmanymo ar dalyko žinojimo, ar abiejų išmanymų kartu?

Formaliai žvelgiant, labiausiai tikėtina, kad konkreti dalykinė filosofija kuriasi kaip dalykinio mąstymo apmąstymas, t.y. kaip dalykiniai metasamprotavimai. Tačiau akivaizdu, kad jokie metasamprotavimai patys savaime negali būti filosofiniai. Netgi kokio nors „filosofinio“, pavyzdžiui, fenomenologinio metodo taikymas konkrečioje dalykinėje srityje vargu ar paverstų tuos taikymus filosofiniais. Formalūs filosofavimo „įpročiai“ neturėtų garantuoti filosofiskumo net pačiai filosofijai, t.y. filosofijos filosofiskumas turėtų būti veikiau jau sietinas su jos dalykiniais aspektais.

Laikantis tradicinio požiūrio, t.y. tariant, kad filosofijos pamatinis interesas yra ontologinis arba, kad pirmoji filosofija yra ontologija, sektų išvada, kad dalykinės filosofijos yra galimos kaip samprotavimai apie dalykinių disciplinų numanomas esinius. Mat dalykinės disciplinos, pavyzdžiui, koks nors konkretus mokslas vien konstatuoja ir tyrinėja jam pamatines esybes, tačiau nesidomi jų prasme. Leviniškai formuluojant, filosofijai kitaip negu dalykinėms disciplinoms rūpi ne tik klausimas „Kas yra?“, bet kur labiau klausimas „Kaip yra tai, kas yra, ir ką reiškia, kad tai yra“? (EB, p.23). Išeitų, kad konkrečios dalykinės filosofijos gali rasti filosofiskai užklausančią konkrečių dalykinių disciplinų numanomų esybių ontologinį statusą. Ši išvada būtų korektiška, jei visų esybių ontologinis statusas būtų lygiavertis. Tačiau filosofijos tradicijos pamatus kloję klasikai gana argumentuotai nurodo, kad esinių ontologinis statusas įvairuoja. Formuluojant suprastintai, ne viskas, kas yra, yra sietina su būtimi, t.y. su tradicinės filosofijos numanomu „objektu“.

Platonas linijos analogijoje esybes pagal jų ontologinį statusą suskirsto į keturias sritis. Filosofavimą jis sieja vien su esybėmis, kurios yra steigiamos teoriškai netemizuojamos gėrio vertybės. Vien šios esybės sudaro būtį griežtąją šio žodžio reikšme ir vien jų dialektinė išvalga, t.y. šias esybes steigiančiuoju vertybiškumu pasiimantis arba vertybiškai intencionalus pažinimas yra traktuojamas kaip filosofavimas. Suprastintai formuluojant, filosofavimas yra etinis mąstymas arba, tą patį formuluojant leviniškai, pirmoji filosofija yra etika.

Antroje ontinės hierarchijos pozicijoje pagal Platoną atsiduria matematinės esybės, kurios gali būti traktuojamos kaip etiškai konstitutos būties prieangis. Jų pažinimas siejamas su vertybiškai neutraliais, t.y. vien loginius ryšius eksploatuojančiais samprotavimais. Šis pažinimo modelis dėl jo vertybinio neutralumo

gali būti traktuojamas kaip nūdienos mokslų provaizdis. Platonas jo nelaiko filosofavimu griežtą šio žodžio reikšme. Logiškumą pabrėžiantys ir teorines esybes numanantys samprotavimai jam filosofiskai svarbūs tiek, kiek jie padeda išsivaduoti iš sofistų išdidinto kasdienio mąstymo dalykinių ryšių chaoso ir atsiriboti nuo jo numanomų dar žemesnės ontinės kokybės esybių, pirmiausia, kasdienių daiktų.

Nepaisant aršios polemikos su savo mokytoju, Aristotelis visgi daug ką iš jo perima ir išplėtoja. Aristotelio sukonstruotų gausybė konkrečių dalykinių displinų gali būti traktuojamos kaip Platono linijos analogijoje nurodyto vertybiškai neutralaus dalykinio mąstymo modelio arba, nūdieniškai formuluojant, mokslo modelio realizacijos įvairiose dalykinėse srityse.

Tarsi sekdamas Platonu, Aristotelis irgi atskiria dalykinio mąstymo sritis nuo filosofijos. Tačiau jis tai daro vadovaudamasis iš pirmo žvilgsnio jau kitais argumentais. Jo požiūriu dalykinės disciplinos atsiranda kaip esybių konkrečių sričių dalykiniai tyrimai. Kadangi filosofijai, formaliai žvelgiant, rūpi pirmieji pradai ir galutinės priežastys, tai filosofija, anot Aristotelio, turėtų domėtis vien esančiais kaip esančiais (τὸ ὄν ἢ ὄν), t.y. vien esybių (ἡ οὐσία) ontiniu statusu (Aristot. Met. 4.1003b). Nors nominaliai Aristotelio pirmųjų pradų ir galutinių priežasčių argumentai skiriasi nuo Platono vertybinio pobūdžio samprotavimų, tačiau abu klasikai, matyt, išskiria kaip filosofinio tyrimo „objektą“ tą pačią būtį. Akivaizdžiai pastebimus būties interpretavimo skirtumus lemia abiems klasikams iškilę skirtingi uždaviniai apmąstant būtį. Platonas dar yra susitelkęs ties būties pažintine prieiga, todėl ir konstatuoja būtį esant turiningu dariniu, pavyzdžiui, idėjų sritimi. Aristotelis jau naudojami Platono mąstymo vaisiais, todėl, užuot kartojęs tai, ką jau atliko Platonas, susitelkia ties dalykiškai apmąstytos būties ontologiniu statusu. Todėl jam būtis jau berūpi kaip visumą, t.y. vientisa esybė (ἡ οὐσία). Dėl šios aplinkybės susidaro įspūdis, kad Aristotelis, anot Heideggerio, pamiršta būtį.

Išvada: sekant antikos klasikų samprotavimais, dalykinės disciplinos arba konkretūs mokslai tyrinėja esinius, kurie nepriklauso būčiai griežtą reikšme. Vadinti šių esinių ontologinio statuso apmąstymus arba metasamprotavimus apie konkrečių mokslų prielaidas dalykinėmis filosofijomis, dalykiškai žvelgiant, yra nekorektiška, nes tokie apmąstymai ignoruoja tai, kas tradiciniame filosofavime yra svarbiausia, t.y. vertybinį (etinį) esinių aspektą.